

Comparative study of “Acquisitions and collection development” section in library software: Azarsaa, Mavaa, Sanaa 2.0, in order to identify essential elements for the Iranian medical sciences libraries

Ali Hossein Ghasemi¹, Sayed Javad Ghazi Mirsaeed², Zivar Sabaghi Nejad³, amal saki malehi⁴,
Maryam Zahedian^{5*}

1. Department of Library & Medical Information, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran
2. Associate Professor, Library and Information Sciences, School of Allied Medical Sciences, Health Information Management Research Center, Tehran University of Medical Sciences, Tehran, Iran
3. Department of Library & Medical Information, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran
4. statistics and epidemiology department, health science college, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran
5. Department of Library & Medical Information, Ahvaz Jundishapur University of Medical Sciences, Ahvaz, Iran

Article Info.

Received: 2018/09/30

Accepted: 2019/11/06

Abstract

Background and Objectives: This research is aimed at determining the required factors essential for “acquisitions and collection development” section of Library software in the Iranian Medical Sciences Libraries. Using software in the acquisitions section prompts expedition and precision in the performance of recurrent and time-consuming library functions. In addition, it further facilitates the interaction among librarians, publishers and end users. Therefore, using library software is an essential requirement for the management of the library collection. In the meantime, it should be noted that the use of acquisitions and collection development section of the library software is still far from being widespread. This could result from different reasons like, the experts’ lack of familiarity with proper models of selecting efficient library software, as well as the lack of compatibility between the available software’s specifications and the library’s requirements related to acquisitions and collection development. Identifying the due components and elements relevant to the library needs and also evaluating the available library software could help to resolve this issue. Therefore, this paper, examining the technical views of the experts in acquisitions departments identifies the elements worth-considering in acquisitions and collection development section of a library software, meant to be used in the libraries of medical sciences all over the country; then, the selected software (Azarsaa, Mavaa and Sanaa2.0) are comparatively examined to determine if they contain these elements and if yes, how much.

Methodology: current research is of survey type, conducted by using a researcher-made questionnaire and a checklist. The questionnaire comprised of 210 questions, in the form of 38 primary features and 172 secondary features, grouped under 9 elements (general capabilities, searching for resources, acquisition of resources, broker and publisher, budget, invoices, following-up for resources, registering resources,

and management). The questionnaire's coefficient of reliability was determined (at 0.977) by Cronbach's Alpha. The checklist was also prepared based on the questionnaire and its conceptual validity was confirmed by the experts. The analysis of the gathered data was done by SPSS V.23. Statistical population of this research had two sections: three selected library software, and 53 people including all the staff responsible at acquisitions and collection development departments of the central library of the country's Medical Sciences Universities. Out of 53 distributed questionnaires, 51 (96.23 %) were completed and returned to the researcher. Questionnaire and checklist were used to determine the essential elements studied in the research and to evaluate the studied library software, respectively.

Findings: The gathered data indicated that 24 libraries (45.3 %) had a section of “acquisitions and collection development” in the software they used. The software used included Azarsaa (16 libraries), Sanaa 2.0 (4 libraries), Koha (3 libraries) and Mavaa (1 library). 96.1 % of the staff at acquisitions and collection development departments believed that it is essential to have a section for their departments in the utilized software. These experts stated that almost all 9 studied elements are of high importance. In the meantime, out the 9 introduced elements, “invoice” scored 4.37 and was placed highest in ranking while “general capabilities” scored 4.21 and was placed at the bottom of the ranking. Out of the total points of 173 which was considered for “acquisitions and collection development” section of a library software, Azarsaa scored 139 (80.34 %) as the highest ranking software; Sana 2.0 (with 58 points equal to 33.52%) and Mava got second and third places respectively.

Discussion: Based on the research findings, 38 primaries and 172 secondary features grouped under 9 major elements, were studied. According to the concerned experts, all the elements are almost of the same importance and they are all significant for the purpose of acquisitions. Selection “invoice” as of a high-importance element and noticing its features (including “registration of invoices”, “following up with invoices”, and “automatic calculation of invoices”) indicate that performing financial functions by a software has become more important- than ever- for the experts. Since “acquisitions and collection development” section is part of a library software and considering that “general capabilities” is actually an essential and inevitable part of any software, its being placed on the lowest place of the ranking could be attributed to the fact that other elements are specifically related to the process of “acquisitions and collection development” and hence they have been more interesting for the experts. Therefore, apart from “general capabilities” element which naturally should be available in all library software, we can propose that “acquisitions and collection development” section of each library software should contain at least 8 elements with 32 primaries and 118 secondary features. It is obvious that these elements and features are subject to change or addition by technological advancements, as well as new needs and requirements by libraries and information centers.

Keywords: *Acquisitions and collection development, library software, medical sciences universities, Iran.*

***Corresponding author:**

Email: mehregan.zahedian@yahoo.com

How to Cite:

Ghasemi, A., Ghazi Mirsaeed, J., Sabaghi Nejad, Z., Saki malehi, A., Zahedian, M. (2020). Comparative study of “Acquisitions and collection development” section in library software: Azarsaa, Mavaa, Sanaa 2.0, in order to identify essential elements for the Iranian medical sciences libraries. *Journal of Studies in Library and Information Science*, 12(2): 49-65.

بررسی مقایسه ای بخش سفارشات و مجموعه گستری نرم افزارهای کتابخانه ای آذرسا، مأوا، و ثنا ۲،۰ به منظور ارائه مولفه های ضروری برای کتابخانه های علوم پزشکی کشور

علی حسین قاسمی^۱، سیدجواد قاضی میرسعید^۲، زیور صباغی نژاد^۳، امل ساکی مالچی^۴، مریم زاهدیان^{۵*}

۱. گروه کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران
۲. دانشیار، کتابداری و اطلاع رسانی، دانشکده پیرا پزشکی، مرکز تحقیقات مدیریت اطلاعات سلامت، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران
۳. گروه کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی، دانشکده پیرا پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران
۴. گروه آمار و اپیدمیولوژی، دانشکده بهداشت، دانشگاه جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران.
۵. گروه کتابداری و اطلاع رسانی پزشکی، دانشکده پیرا پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، اهواز، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۸/۱۵

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۷/۰۸

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف تعیین مولفه های ضروری و مطلوب در بخش سفارشات و مجموعه گستری نرم افزارهای کتابخانه ای برای کتابخانه های علوم پزشکی کشور ایران انجام شد.

روش شناسی: پژوهش حاضر یک پژوهش پیمایشی و ابزار مورد استفاده، پرسشنامه و سیاهه و آرسی پژوهشگر ساخته می باشد. پرسشنامه مورد استفاده شامل ۲۱۰ گویه بود که در قالب ۳۸ ویژگی اصلی و ۱۷۲ ویژگی فرعی، ذیل ۹ عنصر (قابلیت عمومی، جستجوی منابع، سفارش منابع، کارگزار و ناشر، بودجه، صورت حساب، پیگیری منابع، ثبت منابع، و مدیریت) طراحی گردید. ضریب پایایی پرسشنامه با فرمول آلفای کرونباخ، ۰/۹۷۷ محاسبه شد. سیاهه و آرسی نیز بر مبنای پرسشنامه مذکور در بالا تنظیم گردید و روایی مفهومی سیاهه و آرسی به تایید متخصصان رسید. تجزیه و تحلیل داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS نسخه ۲۳ انجام گردید.

یافته ها: با توجه به نظرات کارشناسان جامعه تحقیق، عنصر صورت حساب با میانگین ۴/۳۷ بیشترین اهمیت و عنصر قابلیت عمومی با میانگین ۴/۲۱ کمترین اهمیت را کسب کردند. از نظر میزان حضور عناصر و ویژگی های مورد بررسی نیز به ترتیب سه نرم افزار آذرسا، مأوا و ثنا ۲،۰ رتبه های اول تا سوم را به دست آوردند.

نتیجه گیری: همه عناصر و ویژگی های پیشنهادی با اهمیت شناخته شد. عنصر «قابلیت عمومی» از نظر کارشناسان بخش سفارشات و مجموعه گستری پایین ترین رتبه (رتبه نهم) را از نظر میزان اهمیت کسب کرد. صرف نظر از این عنصر که به دلیل ویژگی هایش در هر نرم افزار کتابخانه ای وجود دارد، پژوهش حاضر پیشنهاد می کند که بخش سفارشات و مجموعه گستری هر نرم افزار کتابخانه ای برای کتابخانه های علوم پزشکی ایران، شامل حداقل ۸ عنصر، ۳۲ ویژگی اصلی و ۱۱۸ ویژگی فرعی معرفی شده در این پژوهش باشد.

کلیدواژه ها: سفارشات و مجموعه گستری، نرم افزار کتابخانه ای، دانشگاه های علوم پزشکی، ایران

*نویسنده مسئول: mehregan.zahedian@yahoo.com

استناد به این مقاله:

قاسمی، علی حسین، قاضی میرسعید، سیدجواد، صباغی نژاد، زیور، ساکل مالچی، امل، زاهدیان، مریم (۱۳۹۹). بررسی مقایسه ای بخش سفارشات و مجموعه گستری نرم افزارهای کتابخانه ای آذرسا، مأوا، و ثنا ۲،۰ به منظور ارائه مولفه های ضروری برای کتابخانه های علوم پزشکی کشور. مطالعات کتابداری و علم اطلاعات، ۱۲ (۲): ۴۹-۶۵

مقدمه و بیان مسئله

نرم افزار کتابخانه‌ای یک برنامه رایانه‌ای برای ماشینی کردن فرایندهای جاری در کتابخانه و سرعت بخشیدن و آسان کردن این فرایندها است که با یکی از زبان‌های رایج برنامه نویسی نوشته می شود (فتاحی و پریخ، ۱۳۸۴). امروزه نرم افزارهای کتابخانه‌ای، مهم ترین ابزار برای ذخیره و بازیابی اطلاعات در تمامی کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی هستند به طوری که تصور وجود یک کتابخانه تخصصی بدون نرم افزار، کمی دشوار است.

در میان بخش‌های موجود در یک نرم افزار کتابخانه‌ای، بخش امانت به دلیل حجم زیاد کار روزمره، نخستین قسمتی بود که با تهیه یک نرم افزار ساده برای امانت کتاب و کنترل آن از رایانه استفاده کرد، اما سرعت، دقت و حجم کاری که رایانه انجام می داد باعث شد تا کتابداران از آن در امور دیگر نیز استفاده کنند. بدین ترتیب و به تدریج، نرم افزارهایی برای هر یک از بخش‌های کتابخانه از جمله، سازماندهی، سفارش و فراهم آوری و ... طراحی و در اختیار کتابداران قرار گرفت (فتاحی و پریخ، ۱۳۸۴). این بخش‌ها به صورت مجزا از یکدیگر به کار گرفته می شدند.

یکی از دلایل اهمیت خود کارسازی فرایند سفارش در کتابخانه، ارتباط این فرایند با بودجه کتابخانه است. قسمت اعظم بودجه کتابخانه صرف خرید منابع کتابخانه‌ای می گردد. از این رو نگهداری حساب مالی، اطلاع دقیق و سریع از میزان بودجه مصرف شده اهمیت دارد. مدیریت کتابخانه باید بتواند در هر لحظه از همه آمار مربوط به خرید و میزان بودجه مصرف شده اطلاع داشته باشد تا جذب بودجه خرید در طی سال مالی منظم و متعادل باشد. از آن جا که نظام‌های دستی در تهیه گزارش‌های سریع و دقیق در مورد مصرف بودجه چندان کار آ نیستند، برای تنظیم برنامه جذب بودجه استفاده از نظام خودکار توصیه می شود (سینائی، ۱۳۸۶). مجموعه سازی یکی از پیچیده ترین فرایندهای هر کتابخانه است و شامل مراحل مختلفی است که هر یک کارکردهای گوناگونی دارند و در نتیجه هماهنگی میان بخش‌های مختلف آن مانند سفارش، خرید، بودجه، مدیریت تسهیم منابع و ... می تواند منجر به بهبود عملکرد مجموعه گستره در کتابخانه‌ها شود. با به کارگیری نرم افزار در بخش سفارشات و مجموعه گستره، عملیات انتخاب منابع با سرعت و دقت بیشتری صورت می گیرد و سفارش منابع با دقت بالا و در زمان مناسب انجام می شود.

پیچیدگی‌های بخش مجموعه سازی باعث شده است که فقط تعدادی از نرم افزارهای کتابخانه‌ای قسمت خاصی برای این بخش در نظر بگیرند و از این رو امور بخش سفارشات هنوز هم در بسیاری از کتابخانه‌ها به صورت دستی انجام می شوند (نوکاریزی و نقیبیان، ۱۳۹۳ و فیاض، ۱۳۸۹). پژوهش‌هایی در سال‌های گذشته در زمینه نرم افزارهای کتابخانه‌ای در داخل و خارج از کشور صورت گرفته که بخشی از این پژوهش‌ها منحصراً به بخش سفارشات و مجموعه گستره نرم افزارها پرداخته اند. فرجامی در سال ۱۳۷۶ در پایان نامه خود با عنوان «طرح کامپیوتری کردن سیستم سفارشات کتاب کتابخانه‌های دانشگاهی» که در دانشکده علوم تربیتی دانشگاه فردوسی مشهد انجام گرفت، نرم افزاری برای بخش مجموعه سازی با برنامه فاکس پرو ارائه داد. نرم افزار تهیه شده کلیه امور مربوط به سفارشات (از جمله حسابرسی ناشران، تهیه سیاهه‌ها و گزارش‌های مورد نیاز، پیگیری مدارک دریافت نشده) را پوشش می داد. با طراحی این نرم افزار، عملیات بخش مجموعه سازی با ساده ترین روش و در اسرع وقت انجام می شد (فرجامی، ۱۳۷۶).

فیاض در سال ۱۳۸۹ در پژوهشی با عنوان «قابلیت‌های بخش سفارش نرم افزاری کتابخانه از دیدگاه کارکنان بخش سفارشات کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران»، الگویی پیشنهادی برای خود کارسازی بخش سفارشات کتابخانه بر اساس نظرات کتابداران ارائه داد. نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد که «قابلیت خروجی فایل به صورت‌های مختلف» با میانگین ۳/۵۷ بالاترین رتبه اهمیت، و «قابلیت امنیت و ایجاد حریم خصوصی برای کاربران (محرمانه بودن درخواست‌ها)» با میانگین ۲/۷۷ پایین ترین رتبه اهمیت را در بین قابلیت‌های کلی بخش سفارش نرم افزاری کتابخانه

داشتند. همچنین «قابلیت اعلام هشدار از طرف سیستم به طور خودکار» برای منابع اطلاعاتی که به دلایلی سفارش آن‌ها با مشکل مواجه شده یا برای سفارش‌های تکراری با میانگین $3/63$ بالاترین رتبه اهمیت و «قابلیت وجود فیلدی برای ورود اطلاعات نقد و بررسی در لیست‌های انتخاب» با میانگین $2/73$ پایین‌ترین رتبه اهمیت را در بین قابلیت‌های فنی بخش سفارش نرم‌افزاری کتابخانه داشتند. «قابلیت ثبت فاکتور کتاب‌های دریافت شده از کارگزار به همراه اطلاعاتی از قبیل تعداد عناوین، نسخه‌ها، و مانند آن» با میانگین $3/33$ بیش‌ترین اهمیت و «قابلیت اعلام تاریخ اشباع بودجه برای انجام فعالیت‌های مربوط به پرداخت وجه و دریافت مدارک سفارش داده شده» با میانگین $2/83$ کم‌ترین اهمیت را در بین قابلیت‌های مالی بخش سفارش نرم‌افزاری کتابخانه داشتند (فیاض، ۱۳۸۹).

نوکاریزی و نقیبیان در سال ۱۳۹۳ در پژوهشی با عنوان «مقایسه بخش مجموعه‌سازی نرم‌افزارهای رسا و سافام به منظور پیشنهاد الگوی مناسب»، به کمک سیاهه واریسی محقق ساخته، به شناسایی و ارزیابی عناصر و ویژگی‌های مهم در طراحی بخش‌های مجموعه‌سازی در نرم‌افزارهای رسا و سافام پرداختند. بررسی عناصر و ویژگی‌های مطرح در سیاهه نشان داد که نرم‌افزار سافام (۷۶ درصد) نسبت به نرم‌افزار رسا (۶۲ درصد) همخوانی بیش‌تری با الگوی پیشنهادی داشت. یکی از عواملی که موجب کسب امتیاز کم‌تر برای نرم‌افزار رسا شد، نبود عناصر بودجه و پیگیری در این نرم‌افزار است. با توجه به ارزیابی انجام شده تمامی عناصر مطرح در سیاهه، ضروری عنوان شد. بررسی ویژگی‌های موجود در هر عنصر در دو نرم‌افزار رسا و سافام مبین آن است که هر دو نرم‌افزار به حداقل امکانات موجود در بخش مجموعه‌سازی توجه داشته‌اند، اما ایجاد بعضی از ویژگی‌های مهم در این بخش همچنان نادیده گرفته شده است (نوکاریزی و نقیبیان، ۱۳۹۳).

کالهن و بریکن پژوهشی در سال ۱۹۸۲ به منظور مقایسه میان نظام کتابخانه دانشکده ناکس^۱ و ا.سی.ال.سی. انجام دادند. در این پژوهش بعد از معرفی بخش‌های مورد نیاز در یک سامانه مجموعه‌سازی، مقایسه دو نظام کتابخانه دانشکده ناکس و ا.سی.ال.سی. این طور نتیجه‌گیری شد که نظام ا.سی.ال.سی. در زمان پاسخگویی به کاربر بسیار کند عملی کرد. علت این امر، ایجاد گزینه «تأیید» توسط کاربر در ۵ مرحله از کار بود. ا.سی.ال.سی. نسبت به ناکس هزینه بالایی داشت؛ اما از طرفی امنیت اطلاعات در تنظیم بودجه بسیار بالا بود و اطلاعات وارد شده بر اساس نظرات مدیران کتابخانه در هزینه بخش مجموعه‌سازی قابل تغییر بود. از دیگر ایرادات وارد شده به نظام ا.سی.ال.سی. این بود که دسترسی به فایل بودجه و کارگزار در یک عنوان مشخص امکان‌پذیر نبود و همچنین دسترسی به مرور مداوم فایل سفارش، محدود بود. نظام کتابخانه دانشکده ناکس با هزینه کمتری قابلیت اجرا داشت و افزون بر آن، ایجاد گزارش‌های چهارگانه توسط نظام کتابخانه دانشکده ناکس باعث شد که نسبت به ا.سی.ال.سی. از محبوبیت بیش‌تری برخوردار باشد، این گزارش‌ها شامل حذف فایل کتاب‌های خریداری نشده از فایل سفارش در یک فاصله زمانی مشابه، مرتب کردن رکوردها با پیش‌فرض کارگزار، تکمیل کردن فایل کارگزار در سفارش‌های اجرا شده، و گزارش‌های کارگزار بر اساس عناوین ارسالی بود. بر اساس این پژوهش، نظام کتابخانه دانشکده ناکس که بر اساس نیازمندی‌های روزمره‌شان ایجاد شده بود، توانسته بود در مقایسه با ا.سی.ال.سی. که در دیگر کتابخانه‌ها مورد استفاده بود، پاسخ‌گوی بخش مجموعه‌سازی باشد (کالهن و بریکن، ۱۹۸۹).

3. Calhoun
2Bracken
1. Knox college
2. O.C.L.C.

هارل در سال ۱۹۸۹ در پژوهشی با عنوان «شگفتی خود کارسازی» به بررسی نظام مجموعه سازی خود کار ا.سی.ال.سی.^۲ پرداخت. در این پژوهش روند کار مجموعه سازی در کتابخانه دانشگاهی توسط یک گروه ۱۲ نفره متشکل از متخصصین مجموعه سازی، کتابداران انتخاب منابع، کتابداران بخش بودجه و فهرست نویسی مورد بررسی قرار گرفت و با توجه به نیازهای بخش، تغییراتی اساسی در نظام ا.سی.ال.سی. و نمودار جریان کار آن در نظر گرفته شد. هدف این گروه تعیین ظرفیت‌ها برای بهبود اجرای مجموعه سازی و حسابداری در نظام موجود بود. بعد از ارزیابی مشخص شد که هر چند نظام ا.سی.ال.سی. هزینه بالایی دارد و در هنگام استفاده گاهی چندین دقیقه وقت کاربر را می‌گیرد، اما باید به طور کامل اجرا شود؛ چراکه در بهبود کنترل سرمایه تأثیرگذار است. در این نظام یک بخش جدید برای مجموعه سازی خود کار مشخص شد که وظیفه جستجو، سفارش و دریافت تک‌نگاشت‌ها، منابع سمعی بصری، و نقشه را بر عهده داشت، افزون بر آن، محاسبه بودجه صرف شده و تولید منظم گزارش‌های بودجه را نیز به طور کامل ارائه می‌داد. در نتیجه پژوهش انجام شده مشخص شد که کارهای تکراری در بخش مجموعه سازی با کمک نظام ا.سی.ال.سی. کاهش داشت؛ به منظور مشاهده فایل‌های در دست سفارش، جستجو از طریق عنوان امکان پذیر بود؛ واز همه مهم تر، منابع فهرست شده و منابع درخواستی در یک نظام واحد قابل مشاهده بود. در این پژوهش، به بخش‌های جستجوی منابع قبل از سفارش، سفارش منابع، محاسبه بودجه صرف شده و ارائه گزارش‌های بودجه به صورت خود کار، توجه ویژه ای شد (هارل، ۱۹۸۹).

بارنز در سال ۱۹۹۷ در مقاله‌ای با عنوان «مدیریت با به کارگیری فناوری: بودجه بندی خود کار در فرایند فراهم آوری» به معرفی مدلی برای تنظیم بودجه در فرایند فراهم آوری در کتابخانه‌ها می‌پردازد. به عقیده وی فناوری با ایجاد راهکارهای میانبر در درخواست منابع، انتخاب مواد و بودجه بندی موثر است. برنامه ریزی دقیق و به کارگیری فناوری در الگوی پیشنهادی او اجتناب از دوباره کاری، کاهش خطا، و کنترل کامل بودجه را به دنبال دارد (بارنز، ۱۹۹۷).

آدوگبجی^۴ و انووپور^۵ در سال ۲۰۰۷ در مقاله‌ای با عنوان «انتخاب و به کارگیری نرم افزار کتابخانه‌ای در کتابخانه‌های تخصصی و دانشگاهی نیجریه» می‌نویسد که هر چند ۴ دهه از به کارگیری سامانه‌های خود کار در کتابخانه‌های دانشگاهی و تخصصی در نیجریه می‌گذرد و با توجه به این که این سامانه‌ها در این مدت به رشد چشمگیری در دنیا رسیده‌اند، کتابخانه‌های نیجریه همچنان درگیر انتخاب نرم افزار مناسب می‌باشند. وی به کمک پرسشنامه‌ای به بررسی وضعیت نرم افزارهای کتابخانه‌ای به لحاظ نوع و تعداد در ۷ کتابخانه تخصصی و دانشگاهی در سه نقطه جغرافیایی نیجریه پرداخت و توانست هفت گام در برای انتخاب نرم افزار مناسب ارائه دهد. در گام سوم این مراحل هفت گانه، وی به کامل بودن مجموعه نرم افزاری به لحاظ پوشش کلیه ماژول‌های مورد نیاز کتابخانه‌ای، از جمله ماژول سازماندهی و مجموعه سازی و ... اشاره می‌کند؛ او می‌نویسد که یکپارچه بودن ماژول‌ها در یک نرم افزار، اهمیت بسزایی دارد (آدوگبجی و انووپور، ۲۰۰۷).

نیکول^۶ در سال ۲۰۰۸ در پژوهشی با موضوع شیوه‌های مجموعه سازی، ۲۸ کتابخانه را مورد بررسی قرار داد. براساس این پژوهش فقط ۷ کتابخانه از سامانه مجموعه سازی خود کار استفاده می‌کردند؛ اما ۷۵ درصد آن‌ها فهرست نویسی را به صورت پیوسته انجام می‌دادند. در میان کتابخانه‌هایی که سامانه مجموعه سازی داشتند، ۶ کتابخانه سفارشات، ۴ کتابخانه تهیه نشریات، و ۲ کتابخانه صحافی را به صورت خود کار انجام می‌دادند (نیکول، ۲۰۰۸).

1Harrell
2. O.C.L.C.
3Barnes
4Adogbeji
5Onohwapor
6Nicole

مدیروس^۱ و همکاران در سال ۲۰۰۸ در پژوهشی، میان کنش‌پذیری الگوهای مجموعه‌سازی سامانه یکپارچه کتابخانه^۲ و سامانه مدیریت منابع الکترونیکی^۳ را مورد بررسی قرار دادند. در بخشی از این پژوهش، هفت عنصر مجموعه‌سازی (شماره سفارش خرید، قیمت، تاریخ آغاز و پایان اشتراک ادواری‌ها، نام فروشنده، شماره شناسایی فروشنده، کد بودجه، و شماره صورت حساب) برای مبادله بین نظام‌های یکپارچه کتابخانه‌ای و مدیریت منابع الکترونیکی معرفی شدند (مدیروس، ۲۰۰۸).

در کنفرانس ملی «طراحی مجدد کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی در عصر دیجیتال» که در سال ۲۰۱۲ در هند در سال ۲۰۱۲ برگزار گردید، واقمود^۴ در مقاله خود با عنوان «بخش فراهم‌آوری خودکار کتابخانه کالج سن بوها باسوانت»^۵ به معرفی بخش فراهم‌آوری نرم‌افزار یکپارچه کتابخانه به نام سُول ۲،۰^۶ می‌پردازد. نرم‌افزار «سُول ۲،۰» برای کتابخانه‌های دانشگاهی تهیه شده و بخشی از سامانه یکپارچه کتابخانه می‌باشد. وی معتقد است که فراهم‌آوری یکی از مهم‌ترین زیربخش‌های سامانه خودکار کتابخانه‌ای است. بخش فراهم‌آوری در نرم‌افزار کتابخانه به عنوان یک پایگاه داده، مبتنی بر دیگر بخش‌های یک نرم‌افزار کتابخانه‌ای می‌باشد و به توسعه سامانه یکپارچه کتابخانه کمک می‌کند. وی اهمیت این بخش از نرم‌افزار کتابخانه را در صرفه‌جویی در زمان، و اجتناب از درخواست‌های تکراری می‌داند. نتایج فرایند فراهم‌آوری به صورت گزارش بر مبنای اسناد مالی و گزارش‌های آماری ارائه می‌شود که تهیه این گزارش‌ها به صورت دستی، کاری بسیار وقت‌گیر و خسته‌کننده است. به کمک این نرم‌افزار، مسئول فراهم‌آوری قادر به ارائه گزارش‌های مربوط، به صورت گرافیکی در دوره‌های متوالی با انتخاب بازه زمانی می‌باشد (واقمود، ۲۰۱۲).

بررسی پژوهش‌های انجام شده، نشان می‌دهد که نظام‌های خودکار مجموعه‌سازی در ابتدا به صورت یکپارچه در نرم‌افزار کتابخانه‌ای نبوده و به صورت جداگانه نیز مورد ارزیابی قرار می‌گرفتند. بتدریج این بخش با نرم‌افزارهای یکپارچه کتابخانه‌ای ادغام شدند. پژوهش‌های خارج از کشور نشان می‌دهند که بخش سفارشات و مجموعه‌گستری جزء اقدامات مهم در زمینه خودکارسازی کتابخانه‌ها بوده است.

استفاده از نرم‌افزار در بخش سفارشات، باعث سرعت و دقت در انجام امور وقت‌گیر و تکراری کتابخانه‌ها می‌شود، علاوه بر آن امکانات بیشتری از جمله تسهیل در تعامل میان کتابداران، ناشران و کاربران نهایی در اختیار قرار می‌گیرد. بنابراین استفاده از نرم‌افزار کتابخانه‌ای برای مدیریت مجموعه کتابخانه‌ها در این زمینه یک نیاز مبرم است. این در حالی است که استفاده از بخش سفارشات و مجموعه‌گستری نرم‌افزار کتابخانه، در کتابخانه‌ها فراگیر نیست. این امر می‌تواند به دلایل گوناگون، از جمله ناآشنایی کارشناسان مربوط با الگوی مناسب برای انتخاب نرم‌افزار کتابخانه‌ای کارآمد، و نیز عدم انطباق ویژگی‌های نرم‌افزارهای موجود با نیازهای سفارشات و مجموعه‌گستری در کتابخانه‌ها باشد. شناسایی مؤلفه‌های متناسب با نیاز کتابخانه و ارزیابی نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای موجود می‌تواند به رفع این خلأ کمک کند.

بنابراین پژوهش حاضر با بررسی نظرات کارشناسی کارشناسان مسئول سفارشات، مؤلفه‌هایی را که باید در بخش سفارشات و مجموعه‌گستری یک نرم‌افزار کتابخانه‌ای برای کتابخانه‌های علوم پزشکی کشور مورد توجه قرار گیرند شناسایی کرده و سپس با بررسی مقایسه‌ای نرم‌افزارهای منتخب (نرم‌افزارهای آذرسا، مأوا و ثنا ۲،۰)، میزان حضور این مؤلفه‌ها در آن‌ها را تعیین کرده است.

1Mediros

6. Integrated Library System

3Electronic Resource Management

4Waghmode

5Sonubhau Baswant College

6SOUL 2.0

سؤالات پژوهش

۱. مهم ترین عناصر ضروری برای بخش سفارشات و مجموعه گستره در نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان بخش سفارشات کتابخانه‌های علوم پزشکی ایران کدام‌اند؟
۲. مهم ترین ویژگی‌های ضروری برای بخش سفارشات و مجموعه گستره در نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان بخش سفارشات کتابخانه‌های علوم پزشکی ایران کدام‌اند؟
۳. میزان همخوانی نرم افزارهای منتخب مورد بررسی با مولفه‌های پیشنهادی چقدر است؟

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر یک پژوهش توصیفی است که به روش پیمایشی انجام شد. پژوهش در دو مرحله انجام شد. در مرحله اول نرم افزارهای کتابخانه‌ای مورد استفاده در کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور که دارای بخش سفارشات و مجموعه گستره بودند، بررسی شدند. از میان ده نرم افزار کتابخانه‌ای مورد استفاده در کتابخانه‌های دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور، سه نرم افزار آذرسا، ماوا و ثنا ۲۰، که دارای بخش سفارشات و مجموعه گستره بودند که برای شرکت در پژوهش، انتخاب شدند.

در مرحله دوم پژوهش نظر کارشناسان مسئول بخش سفارشات و مجموعه گستره که در کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور به مجموعه سازی می پرداختند، بررسی شد.

بدیهی است که انتخاب کلیه کتابخانه‌های دانشکده‌ای دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور مانع عملیاتی شدن پژوهش می شد و از آنجا که عمدتاً فرایند سفارشات منابع توسط کتابخانه‌های مرکزی انجام می گردد و مجموعه گستره یکی از مهم ترین مسئولیت‌های کتابخانه‌های مرکزی محسوب می شود، کارکنان بخش سفارشات کتابخانه‌های مرکزی برای انجام این پژوهش از میان کتابداران شاغل در این کتابخانه‌ها انتخاب شدند. در کشور تعداد ۵۳ دانشگاه علوم پزشکی وجود دارد که برای گردآوری داده‌ها از کارشناسان سفارشات^۱ که در واحد سفارشات و مجموعه گستره کتابخانه‌های مرکزی مشغول به کار بودند نظر خواهی شد.

در این پژوهش با توجه به تعداد کم جامعه مورد مطالعه و ضرورت پژوهش، نمونه گیری صورت نگرفت و سه نرم افزار منتخب و کلیه اعضای جامعه پژوهش که ۵۳ نفر بودند به روش سرشماری در پژوهش قرار گرفتند. از ۵۳ پرسشنامه توزیع شده، ۵۱ پرسشنامه تکمیل، و به پژوهشگر بازگردانده شد. نرخ بازگشت پرسشنامه‌ها ۹۶/۲۳ درصد بود.

برای گردآوری داده‌ها با توجه به پژوهش‌های پیشین و منابع اطلاعاتی مرتبط و با بهره گیری از دانش متخصصان در زمینه کتابداری و سفارشات و مجموعه گستره در کتابخانه‌ها و همچنین نرم افزارهای کتابخانه‌ای، به تهیه ابزار پژوهش (پرسشنامه سیاهه واری) مبادرت گردید. مبنای اصلی، ابزار مطالعه نوکارتیزی و نقیبیان بود (نوکارتیزی و نقیبیان، ۱۳۹۳). این پرسشنامه دارای ۸ عنصر اصلی و ۲۰۳ ویژگی فرعی بود. پرسشنامه مذکور مورد مطالعه قرار گرفت و تغییراتی در بخش‌هایی از آن ایجاد شد. مطالعه و بررسی متون مرتبط و پیشینه‌های پژوهش، بهره گیری از دانش صاحب نظران در بخش سفارشات و مجموعه گستره در دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز، و همچنین صاحب نظران در زمینه نرم افزار کتابخانه‌ای و تجربه کاری

۱. بنا بر آمار وزارت بهداشت، تعداد ۵۳ دانشگاه علوم پزشکی در کشور موجود است.

۲. منظور از کارشناس سفارشات، فردی است که از طرف کتابخانه مورد بررسی در پژوهش، به عنوان مسئول واحد سفارشات و مجموعه گستره معرفی شد.

پژوهشگر در زمینه مجموعه گستره و استفاده از نرم افزارهای کتابخانه‌ای، عوامل تغییردهنده بخش‌هایی از پرسشنامه مذکور بودند.

بدین ترتیب پرسشنامه این پژوهش در ۹ عنصر اصلی (قابلیت عمومی در بخش سفارشات، جستجوی منابع، سفارش منابع، کارگزار و ناشر، ثبت صورت حساب و امور مالی، بودجه، پیگیری منابع، ثبت منابع، و مدیریت سفارشات)، ۳۸ ویژگی، و ۱۷۳ ویژگی فرعی تنظیم گردید. به دلیل کوچک بودن جامعه پژوهش و استفاده از سرشماری به جای تعیین نمونه آماری، برای بررسی پایایی ابزار از داده‌های مستخرج از همان جامعه پژوهش استفاده شد. پایایی این ابزار با آزمون آلفای کرونباخ ۰/۹۷۷ محاسبه شد که اعتبار این پرسشنامه را نشان داد. سیاهه واری با توجه به پرسشنامه مذکور در بالا تنظیم گردید. به کمک این سیاهه واری به بررسی وجود یا نبود عناصر و ویژگی‌های مورد نظر در نرم افزارهای منتخب پرداخته شد. روایی مفهومی سیاهه واری به تایید متخصصان رسید.

برای تجزیه و تحلیل داده‌ها، در مرحله اول به کمک سیاهه واری به مقایسه سه نرم افزار منتخب پرداخته شد. در مرحله بعد به منظور تعیین مولفه‌های کاربرپذیر برای بخش مجموعه‌سازی نرم افزارهای کتابخانه‌ای مورد استفاده در دانشگاه‌های علوم پزشکی، با استفاده از پرسشنامه تهیه شده، نظر کارشناسان بخش سفارشات کتابخانه مرکزی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور گردآوری گردید. از مقیاس لیکرت در طیف امتیازی ۱ تا ۵ برای بررسی میزان اهمیت هر یک از عناصر، ویژگی‌ها، و ویژگی‌های فرعی استفاده شد. میزان اهمیت متغیرها از نظر کارشناسان به ترتیب در طیف خیلی کم (۱)، کم (۲)، تا اندازه‌ای (۳)، زیاد (۴) و خیلی زیاد (۵) بررسی گردید. در این مرحله، عناصر و ویژگی‌های ضروری و مورد نیاز برای بخش سفارشات و مجموعه گستره در یک نرم افزار کتابخانه‌ای مورد استفاده در کتابخانه دانشگاه علوم پزشکی، بنابر نظر کتابداران بخش سفارشات شناسایی شد. در پایان با استفاده از مولفه‌های پیشنهادی، نرم افزارهای مورد بررسی از نظر میزان همخوانی این نرم افزارها از نظر دارا بودن مولفه‌های پیشنهادی، سنجیده شد.

آمار مورد استفاده، آمار توصیفی مانند میانگین، و درصد فراوانی بود. تجزیه و تحلیل نتایج با به کارگیری نرم افزار SPSS نسخه ۲۳ انجام شد.

یافته‌های پژوهش

اطلاعات جمع‌آوری شده از ۵۱ کتابخانه دانشگاهی شرکت کننده در پژوهش و لیست ارسالی از شرکت پارس آذرخش نشان داد که ۲۴ کتابخانه یا به عبارتی ۴۵/۳ درصد آن‌ها دارای بخش سفارشات و مجموعه گستره در نرم افزار کتابخانه‌ای مورد استفاده هستند. این نرم افزارها شامل نرم افزار آذرسا به تعداد ۱۶ کتابخانه، ثنا ۲،۰ به تعداد ۴ کتابخانه، کوها به تعداد ۳ کتابخانه و ماوا به تعداد ۱ کتابخانه بودند.

۹۶/۱ درصد از کارشناسان بخش سفارشات و مجموعه گستره، وجود بخش سفارشات و مجموعه گستره را در نرم افزار کتابخانه‌ای ضروری دانستند.

در ادامه به بررسی سوالات پژوهش پرداخته می‌شود:

۱. مهم‌ترین عناصر ضروری برای بخش سفارشات و مجموعه گستره در یک نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان بخش سفارشات کتابخانه‌های علوم پزشکی کدام‌اند؟

در جدول ۱ میزان اهمیت هر یک از عناصر از نظر کارشناسان واحد سفارشات و مجموعه گستره نشان داده شده است. نزدیکی اعداد میانگین میزان اهمیت عناصر از نظر کارشناسان مربوط در یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهد که تقریباً همه عناصر

قاسمی و همکاران: بررسی مقایسه ای بخش سفارشات و مجموعه گستره نرم افزارهای کتابخانه‌ای...

از اهمیت بالایی برخوردارند؛ با این حال از میان ۹ عنصر معرفی شده، عنصر صورت حساب با میانگین امتیاز ۴/۳۷، بالاترین رتبه (رتبه ۱) و قابلیت عمومی با کسب میانگین امتیاز ۴/۲۱، پایین ترین رتبه (رتبه ۹) را دریافت کردند.

جدول ۱. میانگین میزان اهمیت عناصر مورد نظر در بخش سفارشات و مجموعه گستره یک نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	عناصر	میانگین میزان اهمیت
۱	صورت حساب	۴/۳۷
۲	ثبت منابع خریداری شده	۴/۳۵
۳	کارگزار و ناشر	۴/۳۴
۴	بودجه	۴/۳۳
۵	پیگیری منابع	۴/۳۱
۶	مدیریت	۴/۳۰
۷	جستجو	۴/۲۶
۸	سفارش و درخواست منابع	۴/۲۴
۹	قابلیت عمومی	۴/۲۱

۲. مهم ترین ویژگی های ضروری برای بخش سفارشات و مجموعه گستره در یک نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان بخش سفارشات کتابخانه های علوم پزشکی کدام اند؟

جدول ۲. میانگین میزان اهمیت ویژگی های عنصر قابلیت عمومی در بخش سفارشات و مجموعه گستره یک نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی های ذکر شده برای عنصر قابلیت عمومی	میانگین میزان اهمیت
۱	امکان استفاده از قالب های گوناگون در نمایش نتایج	۴/۰۹
۲	امکان درج انواع اطلاعات برای هر منبع	۴/۱۴
۳	امکان تغییر نحوه نمایش پیش فرض بر مبنای فیلد ...	۴/۱۵
۴	امکانات مربوط به امنیت اطلاعات در نرم افزار	۴/۲۲
۵	امکانات مربوط به راهنما	۴/۲۹
۶	وجود رابط کاربری مناسب	۴/۴۰

یافته های جدول ۲ نشان می دهد که ویژگی «رابط کاربری مناسب» از مجموع ۶ ویژگی اصلی در عنصر «قابلیت عمومی» با میانگین ۴/۴۰ دارای بیشترین اهمیت از نظر کارشناسان مربوط بوده است. ویژگی "امکان استفاده از قالب های گوناگون در نمایش نتایج" با میانگین ۴/۰۹ کمترین اهمیت را از نظر کارشناسان داشت. این نتایج از بررسی ۵۴ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «قابلیت عمومی» به دست آمد.

جدول ۳. میانگین میزان اهمیت ویژگی های عنصر جستجو در بخش سفارشات و مجموعه گستره یک نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی های ذکر شده برای عنصر جستجو	میانگین شدت اهمیت
۱	امکان انجام انواع جستجو به صورت مجزا	۴/۳۷
۲	امکان استفاده از عملگرهای جستجو	۴/۲۷
۳	امکان جستجو بر اساس فیلد ...	۴/۲۲
۴	امکان مرور بر اساس نوع فراهم آوری	۴/۰۶
۵	امکان جستجوی منابع در هر یک از مراحل عملیات سفارش	۴/۲۹
۶	امکانات جستجو	۴/۴۵

یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد که ویژگی «امکانات جستجو» از مجموع ۶ ویژگی اصلی در عنصر «جستجو» با میانگین ۴/۴۵، بیشترین اهمیت، و ویژگی «امکان مرور بر اساس نوع فراهم‌آوری» با میانگین ۴/۰۶ کمترین اهمیت را از نظر کارشناسان داشت. این نتایج از بررسی ۳۵ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «جستجو» به‌دست آمد.

جدول ۴. میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های عنصر سفارش و درخواست منابع در بخش سفارشات و مجموعه‌گستری یک نرم‌افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی‌های ذکر شده برای عنصر سفارش و درخواست منابع	میانگین شدت اهمیت
۱	امکان ذکر انواع مختلف سفارش	۴/۲۰
۲	امکان ذکر سفارش دهنده منابع	۴/۲۹
۳	امکان درج سفارش جدید از طرق مختلف	۴/۴۱
۴	وجود فیلدهای مربوط به ثبت درخواست منابع	۴/۱۹
۵	امکان نمایش منابع سفارش شده بر اساس فیلدهای مختلف	۴/۲۵

یافته‌های جدول ۴ نشان می‌دهد که ویژگی «امکان درج سفارش جدید از طرق مختلف» از مجموع ۵ ویژگی اصلی در عنصر «سفارش و درخواست منابع» با میانگین ۴/۴۱ بیشترین اهمیت، و ویژگی «وجود فیلدهای مربوط به ثبت درخواست منابع» با میانگین ۴/۱۹ کمترین اهمیت را از نظر کارشناسان داشته‌اند. این نتایج از بررسی ۲۷ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «سفارش و درخواست منابع» به‌دست آمد.

جدول ۵. میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های عنصر کارگزار و ناشر در بخش سفارشات و مجموعه‌گستری یک نرم‌افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی‌های ذکر شده برای عنصر کارگزار و ناشر	میانگین شدت اهمیت
۱	امکان ایجاد مستندها در بخش ناشر یا کارگزار	۴/۰۸
۲	ویژگی‌های فایل ناشر یا کارگزار	۴/۵۰
۳	بررسی فایل مالی ناشر یا کارگزار	۴/۲۰

یافته‌های جدول ۵ نشان می‌دهد که از نظر کارشناسان، «ویژگی‌های فایل ناشر یا کارگزار» از مجموع ۳ ویژگی اصلی در عنصر «کارگزار و ناشر» با میانگین ۴/۵۰ اهمیت بیشتر، و ویژگی «امکان ایجاد مستندها در بخش ناشر یا کارگزار» با میانگین ۴/۰۸ اهمیت کمتری داشته است. این نتایج از بررسی ۱۲ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «کارگزار و ناشر» به‌دست آمد.

جدول ۶. میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های عنصر بودجه در بخش سفارشات و مجموعه‌گستری نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی‌های ذکر شده برای عنصر بودجه	میانگین شدت اهمیت
۱	محاسبه خودکار بودجه	۴/۳۳
۲	تقسیم‌بندی خودکار بودجه	۴/۲۹
۳	گزارش‌گیری از مصرف بودجه	۴/۳۴
۴	تهیه نمودار از گزارش‌های بودجه	۴/۳۳

قاسمی و همکاران: بررسی مقایسه ای بخش سفارشات و مجموعه گستره نرم افزارهای کتابخانه‌ای...

یافته‌های جدول ۶ نشان می‌دهد که ویژگی «گزارش گیری از مصرف بودجه» از مجموع ۴ ویژگی اصلی در عنصر «بودجه» با میانگین ۴/۳۴ دارای بیشترین اهمیت، و ویژگی «تقسیم بندی خودکار بودجه» با میانگین ۴/۲۹ کمترین اهمیت را از نظر کارشناسان مربوط بود. این نتایج از بررسی ۱۳ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «بودجه» به دست آمد.

جدول ۷. میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های عنصر صورت حساب در بخش سفارشات و مجموعه گستره یک نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی‌های ذکر شده برای عنصر صورت حساب	میانگین شدت اهمیت
۱	ثبت صورت حساب‌ها	۴/۳۷
۲	پیگیری امور صورت حساب‌ها	۴/۴۵
۳	محاسبه صورت حساب‌ها به صورت خودکار	۴/۳۰

یافته‌های جدول ۷ نشان می‌دهد که ویژگی «پیگیری امور صورت حساب‌ها» از مجموع ۳ ویژگی اصلی در عنصر «صورت حساب» با میانگین ۴/۴۵ دارای اهمیت بیشتر، و ویژگی «محاسبه صورت حساب‌ها به صورت خودکار» با میانگین ۴/۳۰ اهمیت کمتری را از نظر کارشناسان داشته‌اند. این نتایج از بررسی ۱۰ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «صورت حساب» به دست آمد.

جدول ۸. میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های عنصر پیگیری منابع در بخش سفارشات و مجموعه گستره یک نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی‌های ذکر شده برای عنصر پیگیری منابع	میانگین شدت اهمیت
۱	تولید خودکار اخطار برای پیگیری بر اساس ...	۴/۳۲
۲	امکان پیگیری بر اساس ...	۴/۳۰

یافته‌های جدول ۸ نشان می‌دهد که ویژگی «تولید خودکار اخطار برای پیگیری بر اساس ...» از مجموع ۲ ویژگی اصلی در عنصر «پیگیری منابع» با میانگین ۴/۳۲ دارای اهمیت بیشتر، و ویژگی «امکان پیگیری بر اساس ...» با میانگین ۴/۳۰ دارای اهمیت کمتری از نظر کارشناسان داشته است. این نتایج از بررسی ۴ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «پیگیری منابع» به دست آمد.

جدول ۹. میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های عنصر ثبت منابع خریداری شده در بخش سفارشات و مجموعه گستره یک نرم افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی‌های ذکر شده برای عنصر ثبت منابع خریداری شده	میانگین شدت اهمیت
۱	امکان تهیه دفتر ثبت الکترونیکی از منابع خریداری شده	۴/۴۷
۲	گزارش گیری از منابع ثبت شده	۴/۳۳

یافته‌های جدول ۹ نشان می‌دهد که ویژگی «امکان تهیه دفتر ثبت الکترونیکی از منابع خریداری شده» از مجموع ۲ ویژگی اصلی در عنصر «ثبت منابع خریداری شده» با میانگین ۴/۴۷ دارای اهمیت بیشتر، و ویژگی «گزارش گیری از منابع ثبت شده»

با میانگین ۴/۳۳ اهمیت کمتری از نظر کارشناسان بود. این نتایج از بررسی ۸ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «ثبث منابع خریداری شده» به دست آمد.

جدول ۱۰. میانگین میزان اهمیت ویژگی‌های عنصر مدیریت در بخش سفارشات و مجموعه گستره‌ی یک نرم‌افزار کتابخانه‌ای از نظر کارشناسان

ردیف	ویژگی‌های ذکر شده برای عنصر مدیریت	میانگین شدت اهمیت
۱	اولویت‌بندی منابع سفارش شده	۳/۹۶
۲	اعلام درج درخواست جدید	۴/۴۷
۳	ارتباط با کتابدار	۴/۲۹
۴	مدیریت سطوح دسترسی	۴/۵۴
۵	امکان بررسی مصرف بودجه	۴/۲۷
۶	هماهنگی با نرم‌افزار امور مالی	۴/۴۰
۷	پیام هشدار درج درخواست تکراری	۴/۴۷

یافته‌های جدول ۱۰ نشان می‌دهد که ویژگی «مدیریت دسترسی» از مجموع ۷ ویژگی اصلی در عنصر «مدیریت» با میانگین ۴/۵۴ دارای بیشترین اهمیت، و ویژگی «اولویت‌بندی منابع سفارش شده» با میانگین ۳/۹۶ دارای کمترین اهمیت از نظر کارشناسان بود. این نتایج از بررسی ۱۰ ویژگی فرعی مندرج در عنصر «مدیریت» به دست آمد.

۳. میزان همخوانی نرم‌افزارهای منتخب با الگوی پیشنهادی چقدر است؟

در جدول (۱۱) وضعیت کنونی نرم‌افزارهای منتخب (آذرسا، ماوا و ثنا ۲,۰) نشان داده شده است و سپس با توجه به الگوی ارائه شده در بخش پیشین میزان همخوانی سه نرم‌افزار مورد بررسی با توجه به داشتن یا نداشتن عناصر و ویژگی‌های پیشنهاد شده در سیاهه واری، تعیین شد.

جدول ۱۱. جمع‌بندی درصد فراوانی ویژگی‌های عناصر مورد نظر در قالب عناصر در بخش سفارشات و مجموعه گستره‌ی نرم‌افزارهای آذرسا، ماوا و ثنا ۲,۰ در یک نگاه

ردیف	عنصر	نام نرم‌افزار	آذرسا	ماوا	ثنا ۲,۰
۱	قابلیت عمومی		۴۳	۲۲	۲۱
۲	جستجو		۲۹	۱۰	۲۳
۳	سفارش و درخواست منابع		۲۳	۱	۱۰
۴	کارگزار و ناشر		۱۰	۱	۰
۵	بودجه		۹	۱	۰
۶	صورت حساب		۱۰	۱	۰
۷	پیگیری منابع		۴	۱	۱
۸	ثبث منابع خریداری شده		۶	۱	۲
۹	مدیریت		۵	۲	۱
	جمع امتیاز نرم‌افزار از ۱۷۳ امتیاز کلی		۱۳۹	۴۰	۵۸
	درصد فراوانی		۸۰/۳۴	۲۳/۱۲	۳۳/۵۲

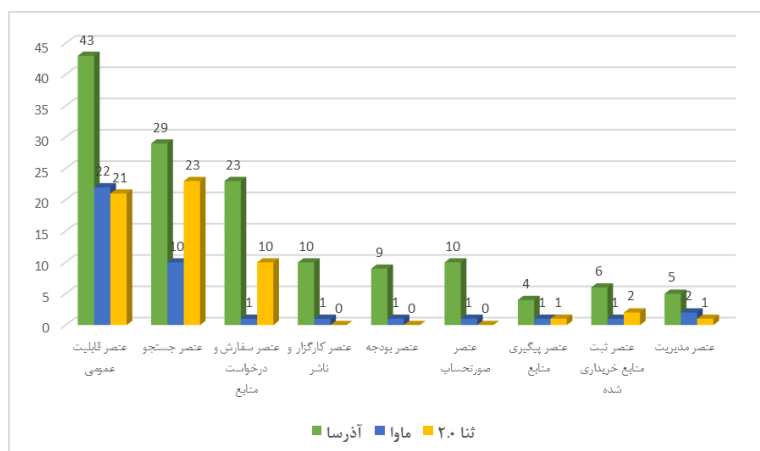
یافته‌های جدول (۱۱) نشان می‌دهد که از مجموع ۱۷۳ امتیاز در نظر گرفته شده برای بخش سفارشات و مجموعه گستره در یک نرم افزار کتابخانه‌ای، نرم افزار آذرسا با کسب ۱۳۹ امتیاز (۸۰/۳۴٪) در بالاترین رتبه قرار می‌گیرد و بیشترین همخوانی را با الگوی پیشنهادی دارد. ۵۸ امتیاز کسب شده توسط نرم افزار ثنا ۲,۰ با درصد (۳۳/۵۲٪) به نظر می‌رسد این نرم افزار در رتبه دوم از نظر میزان همخوانی با مولفه‌های پیشنهادی قرار می‌گیرد و نرم افزار مأورا رتبه سوم را کسب کرد.

بحث و نتیجه گیری

با توجه به مطالعات صورت گرفته، یک نرم افزار کتابخانه‌ای در بخش سفارشات و مجموعه گستره باید بخش‌های خاصی داشته باشد تا بتواند به طور موثر خدمات بخش سفارشات و مجموعه سازی را به صورت خودکار به انجام رساند. بر اساس یافته‌های پژوهش تعداد ۳۸ ویژگی اصلی و ۱۷۲ ویژگی فرعی تحت ۹ عنصر مذکور مورد بررسی قرار گرفت. با توجه به نظر کارشناسان مربوط اهمیت همه عناصر تقریباً به هم نزدیک بوده و کلیه عناصر نامبرده برای انجام فرایند سفارش بسیار اهمیت دارند. انتخاب عنصر صورت حساب به عنوان عنصری با اهمیت بسیار بالا، توجه به ویژگی‌های این عنصر (ویژگی - های «ثبت صورت حساب‌ها»، «پیگیری صورت حساب‌ها»، و «محاسبه صورت حساب‌ها به صورت خودکار») نشان می‌دهد که امور مربوط به انجام امور مالی بوسیله نرم افزار مربوط، برای کارشناسان بیشتر از گذشته اهمیت یافته است. از آنجایی که بخش سفارشات و مجموعه گستره بخشی از یک نرم افزار کتابخانه‌ای است، و قابلیت‌های عمومی در واقع مربوط به کل یک نرم افزار می‌باشد، کسب پایین‌ترین رتبه برای این عنصر می‌تواند به این دلیل باشد که در برابر عناصر دیگر که ارتباط تخصصی و موضوعی به بخش سفارشات داشته و بیشتر مورد توجه کارشناسان بوده‌اند، قابلیت‌های عمومی یک جزء ضروری و عام برای هر نرم افزار به شمار آمده.

بررسی نظر کارشناسان مربوط در خصوص ویژگی‌های پیشنهادی نشان داد که کتابداران واحد مجموعه سازی از بخش سفارشات و مجموعه گستره یک نرم افزار کتابخانه‌ای انتظار یک محیط کاری با رابط کاربری مناسب با کارکردهای این واحد را دارند و امکانات جستجوی موثر، روش‌های مختلف درج سفارش جدید، ارتباط الکترونیکی موثر و جامع با ناشران و کارگزاران از طریق نرم افزار، امکان گزارش گیری از مصرف بودجه تخصیص یافته شده، پیگیری امور صورت حساب‌ها، تولید خودکار اخطار پیگیری منابع دریافت نشده از ناشران و کارگزاران، امکان تهیه دفتر ثبت از منابع خریداری شده و امکان مدیریت منابع سفارش داده شده با تعیین سطوح دسترسی را بسیار با اهمیت می‌دانند. این یافته‌ها از سوی دیگر نشان می‌دهد که لزوم به کارگیری یک نرم افزار کارآمد در بخش مجموعه سازی کتابخانه‌ها امر غریبی برای کتابداران نیست و سهولت در تعیین عناصر ضروری و همچنین همخوانی بین نظرات جامعه مورد پرسش و نیز بین یافته‌های این پژوهش و پژوهش نوکاریزی و نقیبیان بیانگر یکدستی و انسجام کلی در نیاز کتابخانه‌های پزشکی کشور به نرم افزار مناسب برای رفع نیازها در عرصه سفارشات و مجموعه گستره می‌باشد. اما نتایج بخش دوم پژوهش نشان می‌دهد که متاسفانه با وجود زمینه مناسب برای عرضه چنین محصولی، کتابخانه‌ها از این امر محروم‌اند و نرم افزارهای موجود، حتی در بهترین حالت و در صورت استفاده از بهترین نرم افزار شناسایی شده از نظر حضور عناصر ضروری مورد بررسی، امکان بهره‌مندی از یک نرم افزار کامل را نخواهند داشت. بنابر یافته‌های این پژوهش، از مجموع ۱۷۳ امتیاز در نظر گرفته شده برای بخش سفارشات و مجموعه گستره در یک نرم افزار کتابخانه‌ای، نرم افزار آذرسا با کسب ۱۳۹ امتیاز (۸۰/۳۴٪) در رتبه بالاتر قرار می‌گیرد و بیشترین همخوانی را با مولفه‌های پیشنهادی دارد. نرم افزار ثنا ۲,۰ با کسب ۵۸ امتیاز (۳۳/۵۲٪) در رتبه دوم از نظر میزان همخوانی با مولفه‌های پیشنهادی قرار می‌گیرد و نرم افزار مأورا رتبه سوم را کسب کرده است. نتایج بدست آمده در نمودار (۱)، نشان داده شده است. نگاه دقیق‌تر به

پراکندگی رتبه‌های کسب‌شده در مورد دو نرم‌افزار نشان می‌دهد که نرم‌افزار ثنا ۲,۰ از مجموع ۹ عنصر، در چهار مورد (عناصر ثبت منابع خریداری شده، پیگیری منابع، جستجو و سفارش و درخواست منابع) در رتبه دوم و در دو مورد (عناصر مدیریت و قابلیت عمومی) در رتبه سوم قرار دارد. این نرم‌افزار در سه مورد (عناصر صورت حساب، کارگزار و ناشر، بودجه) امتیاز کسب نکرد. نرم‌افزار ماوا از مجموع ۹ عنصر، در شش مورد (عناصر صورت حساب، کارگزار و ناشر، بودجه، پیگیری منابع، مدیریت و قابلیت عمومی) رتبه دو و در سه مورد (عناصر ثبت منابع خریداری شده، جستجو و سفارش و درخواست منابع) رتبه سوم را کسب می‌کند. با در نظر گرفتن این نتایج و نیز نتایج حاصل از میزان اهمیت عناصر از نظر کارشناسان مربوط (ترتیب اهمیت: عنصر صورت حساب، کارگزار و ناشر، بودجه، پیگیری منابع، مدیریت، جستجوی منابع، سفارش و درخواست منابع، و قابلیت عمومی) میزان همخوانی نرم‌افزار ماوا با مولفه‌های پیشنهادی در این پژوهش بیشتر است. در نتیجه کمترین همخوانی مربوط به نرم‌افزار ثنا ۲,۰ می‌باشد.

نمودار ۱. مقایسه بخش سفارشات و مجموعه گستری نرم‌افزارهای منتخب

در مجموع با توجه به اینکه از نظر کارشناسان، همه عناصر و ویژگی‌های پیشنهادی با اهمیت شناخته شده و کارشناسان، عنصر و ویژگی جدیدی را پیشنهاد ندادند، چنین برداشت می‌شود که کارشناسان عناصر و ویژگی‌های مطرح شده در این پژوهش را کافی و متناسب با نیازهای فعلی موجود در بخش سفارشات و مجموعه گستری دانسته‌اند و در نتیجه می‌توان از این مولفه‌ها در سنجش و انتخاب نرم‌افزار دارای بخش سفارشات و مجموعه گستری استفاده کرد. «عنصر قابلیت عمومی» رتبه نهم را از نظر میزان اهمیت کسب کرد. این عنصر به لحاظ ماهیت و ویژگی‌هایش می‌بایست در کل هر نرم‌افزار کتابخانه‌ای به کار گرفته شود، بنابراین پیشنهاد می‌گردد که بخش سفارشات و مجموعه گستری هر نرم‌افزار کتابخانه‌ای حداقل شامل ۸ عنصر و ۳۲ ویژگی اصلی ۱۱۸ ویژگی فرعی باشد. بدیهی است که با پیشرفت‌های فناوری و نیازهای جدید کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی ممکن است این عناصر و ویژگی‌ها افزایش یابند یا تغییر کنند. در مورد سه نرم‌افزار آدرسا، ماوا و ثنا ۲,۰ صرف نظر از رتبه‌ای که در مورد میزان همخوانی با گویه‌های پیشنهادی داشتند، با توجه به فراگیر نبودن استفاده از نرم‌افزارهای مورد پژوهش می‌توان احتمال داد که این نرم‌افزارها به رغم داشتن بخش سفارشات و مجموعه گستری، فاقد برخی از دیگر عناصر ضروری برای نرم‌افزار کتابخانه‌ای بوده، یا این که کارایی لازم را در بخش سفارشات و مجموعه گستری نداشته‌اند.

پیشنهاد پژوهش

۱. با توجه به این که در بررسی پیشینه‌ها متون نسبتاً اندکی بویژه در پیشینه‌های خارجی در موضوع این پژوهش بازمی‌یابد، بررسی وضعیت نرم افزارهای کتابخانه‌ای غیرایرانی به منظور تعیین تشابهات و اختلافات آن‌ها با انواع ایرانی در بخش سفارشات و مجموعه گستره پیشنهاد می‌شود.
۲. در همین رابطه، چون پژوهشگران احتمال می‌دهند که فرایند واقعی جاری در بخش سفارشات در کتابخانه‌های ایران، متفاوت و شاید دشوارتر از این فرایند در کتابخانه‌های غیرایرانی باشد و شاید همین امر دلیل توفیق اندک شرکت‌های نرم‌افزاری داخل کشور در پاسخگویی نرم‌افزاری به نیاز کتابخانه‌های مورد بررسی باشد، بررسی فرایند سفارشات و مجموعه گستره در کتابخانه‌های داخل و خارج کشور پیشنهاد می‌شود.
۳. با توجه به این که گرایش غالب در کتابخانه‌های دانشگاهی پزشکی در کشور به چند نرم‌افزار محدود است و از این جهت با کتابخانه‌های تحت پوشش آموزش عالی متفاوت‌اند، و از آنجا که فرض نخستین پژوهشگران بنا بر تجربه عملی و حرفه‌ای خود، وجود تفاوت‌هایی در فرایند سفارشات و مجموعه گستره بین وزارت علوم و وزارت بهداشت بوده است، به منظور توجه دقیق و علمی به این امر، بررسی این فرایند در دو وزارتخانه و شناسایی نقاط قوت و ضعف آن در هر یک از این دو بستر وزارتی و دلایل احتمالی آن پیشنهاد می‌گردد.

قدردانی

از آقایان دکتر محسن حاجی‌زین‌العابدینی^۱، پیروز ابراهیمی جعفری^۲، و مهندس مسعود مرتضوی^۳ و خانم ماریه یعقوبی^۴ که در جمع‌آوری داده‌های پژوهش همکاری نمودند سپاسگزاری می‌شود.

منابع

- سینائی علی. مجموعه‌سازی در کتابخانه‌ها: سفارش و تهیه مواد کتابخانه‌ای. جلد دوم. (سمت؛ ۲۱۶، ۲۶۲: کتابداری؛ ۲، ۵). تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)؛ ۱۳۸۶. ص. ۹۲.
- فتاحی، رحمت‌الله، پریخ، مهری. (۱۳۸۴). نرم‌افزار کتابخانه‌ای. دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران. ج. ۲.
- فرجامی، فریده. (۱۳۷۶). طرح کامپیوتری کردن سیستم سفارش کتاب کتابخانه‌های دانشگاهی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

۱. استادیار گروه آموزشی علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

۲. سرپرست کتابخانه دانشگاه جنگ ارتش (دافوس)

۳. کارشناس پشتیبانی نرم‌افزار آذرسا- شرکت پارس آذرخش-تهران

۴. مسئول پایگاه‌های اطلاعاتی کتابخانه دانشگاه هنر تهران

فیاض، سیما. (۱۳۸۹). قابلیت‌های بخش سفارش نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای از دیدگاه کارکنان بخش سفارشات کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران و ارائه الگوی پیشنهادی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی. دانشگاه آزاد اسلامی تنکابن.

نوکاریزی، محسن، نقیبیان، راهله‌السادات. (۱۳۹۳). مقایسه بخش مجموعه‌سازی نرم‌افزارهای رسا و سافام به منظور پیشنهاد الگوی مناسب. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۵(۱)، ۱۴۰-۱۵۸. بازیابی شده در ۹ مرداد، ۱۳۹۵، از: http://nastinfo.nlai.ir/article_42_1.html

Adogbeji, O.B., Onohwapor, J. E. (2007). Software Selection and Acquisition in Nigerian Universities and Special Libraries: The way forward. *Journal of Computer Information Systems*, 11(1), 11-18. Retrieved October 29, 2015, from: <http://cis.uws.ac.uk/research/journal/V11/softwareselection.pdf>.

Barnes, Marilyn E. (1997). Managing with technology: automating budgeting from acquisitions. *The Bottom Line*, 10(2), 65-73. Retrieved December 11, 2016, from: <http://dx.doi.org/10.1108/08880459710162993>.

Calhoun, J. C., Bracken, J. K. (1982). Automated acquisition and collection development in the Knox college library. *Information Technology and Libraries*, 1(3), 246-256. Retrieved April 16, 2016, from: <http://digitalcommons.kent.edu/libpubs/154/>.

Harrell, J. (1989). Acquisitions - The Wonders of Automation. *The Acquisitions Librarian*, 1(1), 215-33. Retrieved July 30, 2016, from: <https://www.goo.gl/zsN9eg>.

Mediros, N., Miller, L., Chandler, A., Angela R. (2007). White paper on interoperability between acquisitions modules of integrated system and electronic resource management system. Subcommittee of the Digital Library Federation's Electronic Resource Management Initiative, Phase II, Retrieved July 7, 2016, from: <https://goo.gl/pcyBjZ>.

Nicol, Jessie T. (2008). The evolving structure and automation of acquisition. *The Acquisitions Librarian*, 1(1), 57-66. Retrieved April 16, 2016, from: <https://goo.gl/NwGVCa>.

Waghmode Shahajr S. (2012). Automation of Acquisition Section of Sonubhau Baswant College Library with the help of SOUL 2.0: A Study. *Proceedings of UGC Sponsored National Conference on "REDESIGNING LIBRARIES AND INFORMATION CENTERS IN DIGITAL ERA*, 26-27. Retrieved from: <http://eprints.rclis.org/22782/>. 1Jun 2017.

COPYRIGHTS

©2020 by the authors. Licensee SCU, Ahvaz, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)